

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING XALQARO INSON
HUQUQLARI SHARTNOMALARIGA QO'SHILISHI VA ULARNI
BAJARISH MEXANIZMLARI**

Hakimova Xandona Oybek qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti OAV huquqi yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: mazkur tezisda O'zbekiston Respublikasining xalqaro inson huquqlari shartnomalariga qo'shilishi, ularning ratifikatsiya jarayoni va milliy huquqiy tizimga implementatsiyasi masalalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, xalqaro shartnomalar, ratifikatsiya, implementatsiya, monitoring mexanizmlari, BMT shartnomaviy organlari, UPR, xalqaro majburiyatlar.

**ПРИСОЕДИНЕНИЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН К
МЕЖДУНАРОДНЫМ ДОГОВОРАМ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА И
МЕХАНИЗМЫ ИХ РЕАЛИЗАЦИИ**

Хакимова Хандона Ойбек кизи

Магистрант кафедры права СМИ Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация: в диссертации анализируется присоединение Республики Узбекистан к международным договорам по правам человека, процесс их ратификации и имплементации в национальную правовую систему.

***Ключевые слова:** права человека, международные договоры, ратификация, имплементация, механизмы мониторинга, договорные органы ООН, УПО, международные обязательства.*

**ACCESSION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN TO
INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS TREATIES AND MECHANISMS
FOR IMPLEMENTATION OF THEM**

Hakimova Khandona Oybek qizi

Master's student of the Department of Mass Media Law, Tashkent State Law University

***Abstract:** this thesis analyzes the accession of the Republic of Uzbekistan to international human rights treaties, their ratification process and implementation into the national legal system.*

***Keywords:** human rights, international treaties, ratification, implementation, monitoring mechanisms, UN treaty bodies, UPR, international obligations.*

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalar huquqi bo'yicha qonunchiligi tahlili ushbu sohada qabul qilingan bir qator normativ-huquqiy hujjatlarga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish zarurligini ko'rsatadi¹. Xususan, 1995-yil 22-dekabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to'g'risida"gi Qonun hozirgi kungacha sezilarli darajada o'zgartirilmagan². Vaholanki, uning yangi tahrirda qabul qilinishi zarurati ancha vaqtdan beri mavjud bo'lib, hanuzgacha dolzarb bo'lib qolmoqda.

¹ O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining Shartnomaviy-huquqiy boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra.

² O'zbekiston Respublikasining "Xalqaro shartnomalar to'g'risida"gi Qonuni, 1995-yil 22-dekabr. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz/docs/110684> (murojaat qilingan sana: 3 iyun 2025-yil).

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasiga muvofiq, mamlakatda demokratiya umuminsoniy tamoyillarga asoslanadi; bu tamoyillarga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmatini va boshqa ajralmas huquqlari eng oliy qadriyat hisoblanadi³.

O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan asosiy BMT inson huquqlari hujjatlari quyidagilardan iborat⁴:

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966) – ushbu hujjat shaxsning hayoti, erkinligi, adolatli sudlov, fikr erkinligi, siyosiy faolligi kabi asosiy fuqarolik va siyosiy huquqlarini kafolatlaydi. O'zbekiston Respublikasi mazkur pakti 1995-yil 28-sentabrda ratifikatsiya qilgan⁵.

Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966) – ushbu hujjat ta'lim olish, sog'liqni saqlash, ijtimoiy ta'minot, madaniy hayotda ishtirok etish kabi huquqlarning xalqaro kafolatlarini belgilaydi⁶.

Qiynoqlarga va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala va jazoga qarshi konvensiya (1984) – O'zbekiston bu konvensiyani 1995-yil 28-sentabrda ratifikatsiya qilgan⁷.

³ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir) 13-modda // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi — <https://lex.uz/docs/6496403> (murojaat qilingan sana: 3 iyun 2025-yil).

⁴ Курбанбаева А.У. Международное сотрудничество Республики Узбекистан в области прав человека // Мировая наука. 2022. №1(58). С. 70. URL: <https://science-j.com> (дата обращения: 03.06.2025).

⁵ Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. O'zbekiston Respublikasi ushbu pakti 1995-yil 28-sentabrda ratifikatsiya qilgan. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?clang=en&objid=0800000280004bf5> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

⁶ Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. 1966-yil 16-dekabr. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

⁷ Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Qiynoqlarga va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala va jazoga qarshi konvensiya. 1984-yil 10-dekabr. O'zbekiston Respublikasi tomonidan ratifikatsiya qilingan sana: 1995-yil 28-sentabr. URL: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=080000028003d679> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

Irqiy kamsitishning barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (1965) – barcha shakldagi irqiy kamsitishlarni taqiqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan yuridik mexanizmlarni belgilaydi⁸.

Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini yo'q qilish to'g'risidagi konvensiya (1979) – ayollarning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va oilaviy huquqlarini ta'minlashga qaratilgan normativ asos hisoblanadi⁹.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya (1989) – har bir bolaning hayotga, rivojlanishga, ta'limga, sog'liqni saqlashga bo'lgan huquqlarini kafolatlaydi. O'zbekiston uni 1992-yil 9-dekabrda ratifikatsiya qilgan¹⁰.

Ushbu xalqaro hujjatlarni ratifikatsiya qilish orqali O'zbekiston inson huquqlari sohasida universal tamoyillarni e'tirof etdi va ularni milliy qonunchilikka integratsiya qilish bo'yicha huquqiy va institutsional chora-tadbirlarni bosqichma-bosqich amalga oshirmoqda. Bundan tashqari, O'zbekiston inson huquqlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT)ning asosiy konvensiyalariga ham qo'shilgan¹¹. Xususan:

- 100-son Konvensiya (1951) – “Teng mehnatga teng haq to'lash to'g'risida”, ushbu hujjat erkaklar va ayollar uchun teng qiymatdagi mehnatga teng ish haqi to'lanishini kafolatlaydi.

⁸ United Nations. (1965). International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, G.A. Res. 2106 (XX), Annex, 20 U.N. GAOR Supp. (No. 14), U.N. Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195. Entered into force January 4, 1969. Retrieved June 3, 2025, from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>.

⁹ Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini yo'q qilish to'g'risidagi konvensiya. Nyu-York, 1979-yil 18-dekabr. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

¹⁰ Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. Nyu-York, 1989-yil 20-noyabr. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

¹¹ Саидов А. К. Исследование по стране: Узбекистан // Программа развития ООН. 2000, С.2. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/saidov2000.pdf> (дата обращения: 03.06.2025).

- 103-son Konvensiya (1952) – “Onalikni himoya qilish to‘g‘risida”, bu hujjat ayollarni homiladorlik va tug‘ruq davrida mehnat muhofazasi bilan ta’minlashga qaratilgan.
- 111-son Konvensiya (1958) – “Bandlik va kasbda kamsitishga qarshi kurash to‘g‘risida”, bu konvensiya har qanday ijtimoiy, jinsiy, irqiy yoki boshqa belgilar asosida bandlikda kamsitishni taqiqlaydi.

Shuningdek, O‘zbekiston 2021–2023-yillarda majburiy mehnat va bolalar mehnatiga qarshi XMT standartlariga muvofiq islohotlar o‘tkazgani, Monitoring va baholash tizimlarini yaratgani uchun xalqaro e’tirofga sazovor bo‘ldi¹².

1995-yildan boshlab Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) homiyligida ikki marotaba (1995-yil iyul va 1996-yil fevral oylarida) O‘zbekistonga maxsus missiyalar tashrif buyurgan. Ular o‘z hisobotlarida demokratik islohotlar, inson huquqlari va boshqaruv sohalarida ehtiyotkorlik bilan bo‘lsa-da, muayyan real siljishlar mavjudligini qayd etganlar¹³.

O‘zbekiston Respublikasi hukumati va YXHT Demokratik institutlar va inson huquqlari byurosi (ODIHR/OSCE) o‘rtasida o‘zaro anglashuv memorandumini 1997-yil oktyabr oyida imzolangan.

Mazkur loyihalarning barchasi muvaffaqiyatli amalga oshirilgan va bu esa 1999-yil may oyida O‘zbekiston Respublikasi hukumati va ODIHR/OSCE o‘rtasida yangi kommyunike imzolanishi bilan yakunlangan. Shuningdek, BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) homiyligida ishlab chiqilgan “O‘zbekistonda

¹² Саидов А. К. Указ. соч. С. 2.

¹³ Лукашева, Е.А. «Право и права человека в нормативной системе общества». Проблемы. общей теории права и государства: учебник для юридических вузов / общ. ред. В.С. Нерсисянца. Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М. М., 1999. 217.

Taraqqiyotda Gender masalalari bo'yicha bo'linma salohiyatini mustahkamlash" loyihasining birinchi bosqichi amalga oshirilgan¹⁴.

O'tish davrida yuzaga kelgan ayollar hayotiga xos bo'lgan murakkab muammolarni e'tirof etgan holda, BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) RBEC mintaqaviy loyihasi RER/94/010 mablag'lari hisobidan "Ayollar va taraqqiyot" loyihasi (WID Project) doirasida Ayollarni rivojlantirish byurosi (Women in Development Bureau) tashkil etilishini boshlab bergan.

Mazkur byuro 1995-yil 1-mayda UNDPning O'zbekistondagi vakolatxonasi huzurida tashkil etilgan. Ilk ikki yil davomida ushbu byuro Markaziy Osiyo ayollari uchun ikki marta subregional yig'ilish o'tkazgan. Ulardan biri — Pekinda bo'lib o'tadigan Ayollar bo'yicha To'rtinchi Jahon konferensiyasiga tayyorgarlik yig'ilishi bo'lib, YuNESKO ko'magida o'tkazilgan; ikkinchisi esa ESCAP (BMTning Osiyo va Tinch okeani bo'yicha iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi) yordamida axborot almashinuvi va tarmoq tuzish masalalariga bag'ishlangan¹⁵.

Bundan tashqari, WID byurosi xorijiy ekspertlar ishtirokida gender statistikasi bo'yicha tahlilni moliyalashtirgan hamda 1996-yil oktyabr oyida O'zbekistonda teng huquqlilik va himoya masalalariga oid qonunchilik va amaliyotni yuridik tahlil qilish ishlarini amalga oshirgan. Xalqaro mutaxassis tomonidan gender qonunchiligini amalga oshirish yuzasidan bir qator tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ushbu tavsiyalar Gender masalalari bo'yicha bo'linma (GID Unit) tomonidan loyiha doirasida amalga oshirilgan.

¹⁴ Права человека. Учебник для вузов. Отв. ред. Е. Лукашева. - М.: Норма- Инфра, 1999. - С.4

¹⁵ Саидов А. К. Исследование по стране: Узбекистан // Программа развития ООН. 2000, С.5. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/saidov2000.pdf> (дата обращения: 03.06.2025).

WID byurosi shuningdek, BMTning O'zbekistondagi xodimlari uchun gender integratsiyasi bo'yicha seminar, shuningdek, turli vazirliklar, davlat idoralari va NNT vakillari uchun yana bir milliy seminar tashkil etgan. 1997-yil mart oyida WID byurosi rasmiy ravishda O'zbekiston Ayollar qo'mitasi tarkibiga o'tkazilgan va Gender va taraqqiyot bo'yicha bo'linma (GID Unit) deb nomlangan. GID bo'linmasi uchun vaqtincha direktor tayinlangan bo'lib, uning ish haqi loyiha boshlanishi oldidan Umbrella Project mablag'lari hisobidan to'langan¹⁶.

UNDP O'zbekiston shuningdek, GIDP/BPPS tomonidan 1996-yil aprel oyida o'tkazilgan gender integratsiyasi amaliyotiga oid bazaviy tadqiqotda ishtirok etgan. Ushbu tadqiqot doirasida xorijiy maslahatchi vaziyatni baholab, bir nechta tavsiyalar bergan, jumladan:

- UNDP loyihalarida gender integratsiyasini yo'lga qo'yish;
- muvofiqlashtiruvchi yig'ilishlarni tashkil qilish;
- ayollar holatini tahlil qilish;
- va ayniqsa, mamlakatda gender siyosatini muvofiqlashtiruvchi organ sifatida GID bo'linmasini tashkil etish bo'yicha harakatlarni faol davom ettirish¹⁷.

Biroq, inson huquqlarini himoya qilish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi faqatgina keng ko'lamli faoliyatlar, keng jamoatchilik ishtirokini ta'minlash, ilg'or texnik vositalarni qo'llash, eng yaxshi mutaxassislar va xalqaro tajribani jalb qilishga qaratilgan bo'lishi bilan cheklanmasligi lozim.

¹⁶ Гремза Н.Ю. Конвенционные комитеты в области международной защиты прав человека. Автореф. дис. ... канд. юр. наук. - Москва, 2005. – С.12.

¹⁷ Саидов А. К. Исследование по стране: Узбекистан // Программа развития ООН. 2000, С.5. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/saidov2000.pdf> (дата обращения: 03.06.2025).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini yo'q qilish to'g'risidagi konvensiya. – Nyu-York, 1979-yil 18-dekabr. – URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. – Nyu-York, 1966-yil 16-dekabr. – O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan sana: 1995-yil 28-sentabr. – URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?clang=en&objid=0800000280004bf5> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. – 1966-yil 16-dekabr. – URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Qiynoqlarga va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki kamsituvchi muomala va jazoga qarshi konvensiya. – 1984-yil 10-dekabr. – O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan sana: 1995-yil 28-sentabr. – URL: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=080000028003d679> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

5. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. – Nyu-York, 1989-yil 20-noyabr. – URL:

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (murojaat qilingan sana: 03.06.2025).

6. Гремза Н.Ю. Конвенционные комитеты в области международной защиты прав человека: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2005. – 26 с.

7. Курбанбаева А.У. Международное сотрудничество Республики Узбекистан в области прав человека // Мировая наука. – 2022. – №1(58). – С. 70. – URL: <https://science-j.com> (дата обращения: 03.06.2025).

8. Лукашева Е.А. Право и права человека в нормативной системе общества // Проблемы общей теории права и государства: учебник для юрид. вузов / отв. ред. В.С. Нерсисянц. – М.: НОРМА–ИНФРА–М, 1999. – С. 217.

9. Рубина И.Е. Международная защита прав женщин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Петрозаводск, 2001. – 23 с.

10. Саидов А.К. Исследование по стране: Узбекистан // Программа развития ООН. – 2000. – С. 2, 5. – URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/saidov2000.pdf> (дата обращения: 03.06.2025).